

РАДОСЛАВ ГАЋИНОВИЋ
Институту за политичке студије
Београд

УДК 323(497.1):323.1(=163.41)
Оригиналан научни рад
Примљен: 17.04.2016
Одобен: 20.05.2016
Страна: 91-110

ЈУГОСЛОВЕНСТВО И РАЗБИЈАЊЕ СРПСКОГ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

*Онај ко хоће да управља људима
не сме да их тера испред себе, већ
треба да иде за њима.*

Шарл де Монтескје

Сажетак: Овај рад је покушај аутора да на основу правних, политичких и историјских чињеница подсети научну јавност на погубност стварања Југославије по српски народ на почетку XX века. Наиме, сви српски пријатељи су сматрали у то време да Србима није интерес стварање Краљевине СХС, касније Југославије, већ да се створи српска држава на својим етничким просторима по угледу на Лондонски уговор и друге пријатељске савете саветских званичника. Руси су били против стварања Југославије, а Управо у време боравка српске мисије у Америци, у Вашингтону је припреман текст чувене „Поруке председника Вилсона Америчком конгресу у 14 тачака”, у којем се износила визија светског мира после завршетка Првог светског рата. У једној од тих тачака спомињала се Србија, као и Црна Гора. Дословни текст те тачке је гласио: „Окупиране територије Србије и Црне Горе морају се обновити, а Србији се мора обезбедити слободан и сигуран прилаз мору.” Лични саветник америчког председника, пуковник Едвард Хауз(Edward Haуз) позвао је у председнички кабинет шефа српске делегације Миленка Веснића и замолио га да погледа тачку ове поруке, која се односила на Србију и да стави евентуалне примедбе, указујући на тај начин велико поверење српској делегацији. На велико изненађење пуковника Хауза, Веснић, иначе велики заговорник југословенске идеје, ставио је примедбу да би у овој поруци требало споменути један од главних ратних циљева Србије: уједињење Срба, Хрвата и Словенаца у једну државу. Ово је била тада политика регенда Александра и Николе Пшића која се врло брзо показала као најлошије решење, што најдиректније потврђују историјске чињенице наком дистанце од једног века.

Кључне речи: Југославија, уједињење, уставно гледиште, међународно гледиште, политика, идентитет

Садржај меморандума који је половином јануара 1915. енглески министар иностраних послова Едвард Греј (*Edward Gray*) упутио руској влади директно осликава енглеске интересе у том периоду на Балкану. У меморандуму се између осталог каже: „Ако српска влада гарантује Бугарској делове Македоније, српске аспирације за велику Србију, укључујући део јадранске обале, биће задовољене.”¹ Овај меморандум на најбољи начин демантује тврдње појединих злонамерних западних политичара и новинара, да је појам и израз „велика Србија настао у Београду. Конкретизујући свој предлог о великој Србији, Греј је 13. августа 1915. године упутио други меморандум, овога пута председнику српске владе Николи Пашићу којем је изнео какви се територијални уступци нуде Србији уколико се један део Македоније уступи Бугарској. То су: Босна и Херцеговина, Славонија, Срем са Земуном, Бачка и јадранска обала од рта Опланке (недалеко од Сплита) на северу до тачке 10 км јужно од Цавтата, као и острва (Велики и Мали Дреник, Чиово, Шолта, Брач, Јакљан, Колочер и Пелешац). Судбина српских крајева у југозападном Банату „биће решена мировним уговором, уколико Румунија не уђе у рат на страни савезника”, истиче се у Грејевом меморандуму. Шеф енглеске дипломатије је у још неколико наврата истицао да амбиције Лондона нису у стварању Југославије, него велике Србије. У писму које је упутио једном од највећих заговорника Југославије, енглеском историчару Сетону Ватсону (*Robert William Seton-Watson*), Греј пише да ће Србија у случају савезничке победе ујединити све околне српске територије и осигурати широк излаз на Јадранско море. „Тако ће настати велика и потпуно независна и суверена Србија”, наставља у писму Греј.² Поводом оваквог става британског министра иностраних послова, историчар и академик Драгољуб Живојиновић истиче: „По свом обиму и политичким импликацијама Грејев предлог представљао је корак далекосежан по значају и последицама. Пре свега, он је потпуније него дотада представљао британску концепцију и истовремено давао подршку идеји велике Србије. Предлог је предвиђао уједињење са Србијом свих оних крајева Аустроугарске у којима је српски етнички живаљ сачињавао већину или бар одређени проценат становништва. У случају јадранске обале преовладало је Грејево уверење да Србија треба да добије економски (трговачки) приступ на море”.³

Победа заговорника југословенске идеје

Пошто је у погледу стварања Југославије скептично расположење владало и у Француској, председник Југословенског одбора Анте Трумбић је у свом дневнику 11. септембра 1915. године записао „да се Русија и Италија противе

¹ Небојша Богуновић, *Енглези нуде трампу*, Фељтон у дневним листу „Вечерње новости”, 13. април, 2009. године,

² Драгољуб Живојиновић, „Велика Британија и Србија у јулској кризи 1914”, Наш траг бр.3/2014, Београд, 2014, стр. 78-110,

³ Небојша Богуновић, *Енглези нуде трампу*, Фељтон у дневним листу „Вечерње новости”, 13. април, 2009. године,

стварању југословенске државе, а да им у томе Француска и Енглеска секундирају.” Неповеће међу водећим политичарима Антанте у односу на стварање Југославије владало је све до половине 1918. такорећи до краја Првог светског рата. Обрт у ставовима неких европских државника настао је после нагле промене америчке политике у Првом светском рату у који је она ушла крајем 1917. године. Председник САД Вудро Вилсон (*Thomas Woodrow Wilson*), је, наине, из основа променио мишљење у вези са судбином Аустроугарске. Уместо њеног опстанка и обнове за шта се залагао 1917. године, на крају рата је заговарао растурање и комадање хабзбуршке монархије. Најватренији заговорници југословенске идеје били су охрабрани променама става америчког председника, јер је само на рушевинама Аустроугарске могла нићи Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Српски политичари су очекивали да Америка пружи не само финансијску него и политичку подршку ради остварења ратних циљева Србије. Због тога је председник Владе Никола Пашић обавестио америчког отправника послова на Крфу Перчивала Доца (*Henry Percival Dodge*) да би Министарски савет желео да упути у САД једну државну мисију, која би упознала политичке елите и јавност те земље са ратним задацима Србије. Убрзо је из Вашингтона стигао „одговор” да ће америчка влада бити срећна да прими мисију Србије као свог госта”. Овако срдачан одговор наметнуо је Пашићу обавезу да изабере што репрезентативнију делегацију која ће „достојно предствљати српски народ у САД”.⁴ Управо у време боравка српске мисије у Америци, у Вашингтону је припреман текст чувене „Поруке председника Вилсона Америчком конгресу у 14 тачака”, у којем се износила визија светског мира после завршетка Првог светског рата. У једној од тих тачака спомињала се Србија, као и Црна Гора. Дословни текст те тачке је гласио: „*Окупиране територије Србије и Црне Горе морају се обновити, а Србији се мора обезбедити слободан и сигуран прилаз мору.*”⁵ Лични саветник америчког председника, пуковник Едвард Хауз (*Edward Haus*) позвао је у председнички кабинет шефа српске делегације Миленка Веснића и замолио га да погледа тачку ове поруке, која се односила на Србију и да стави евентуалне примедбе, указујући на тај начин велико повеће српској делегацији. *На велико изненађење пуковника Хауза, Веснић, иначе велики заговорник југословенске идеје, ставио је примедбу да би у овој поруци требало споменути један од главних ратних циљева Србије: уједињење Срба, Хрвата и Словенаца у једну државу.* Нишка декларација коју је 7.децембра 1914.године у време најкри-

⁴ И заиста, у Америку је отпутовала „српска интелектуална и војна елита”, како је известила штампа. У делегацији су били: угледни теолог Николај Велимировић (касније владика), ректор Београдског универзитета Сима Лозанић, српски посланик у Паризу Миленко Веснић и генерал Михајло Рашић. Делегација је стигла у САД 20.децембра 1917.године и боравила у овој земљи до половине фебруара 1918.године. Амерички домаћини су указали изузетну пажњу српским гостима; њих је примио председник САД Вудро Вилсон. Чланови делегације су искористили овај сусрет да америчког председника „из прве руке упознају са српским ратним тежњама” (Небојша Богуновић, *Вилсон обећао море*, Фелтон у дневним листу „Вечерње новости”, 14. април, 2009. године),

⁵ Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања - историја Срба у новом веку 1492-1992*, Четврто издање, EVRO GIUNTI, Београд, 2011, стр. 350-351,

тичнијих тренутака Првог светског рата усвојила Српска народна скупштина и у којој се истицало да су приоритетни ратни циљеви Србије: ослобођење Хрвата, Словенаца и Срба који живе у Аустроугарској и уједињење са њима – није наишла на повољан пријем у Русији, Енглеској и Француској, савезничким земљама Србије. Историчар Драгољуб Живојиновић чак тврди да су ове велике силе одбиле да прихвате Декларацију. Свака од ових земаља имала је своје посебне разлоге због којих није хтела да уважи амбициозне замисли српских политичара да се на Балкану створи нова државна творевина – Југославија.⁶

У царској Русији, која је била највернији савезник Србије и у којој је православље попримило облик државне идеологије, нису могли да схвате да се у Београду тако олако прихвата идеја о стварању државе у којој би требало да заједно живе народи које су делиле озбиљне конфесионалне разлике. Један од најутицајнијих руских политичара, Сергеј Димитријевич Сазонов, који је за време рата обављао дужност министра иностраних послова а пре тога био руски посланик у Риму и добро познавао прозелитистичку политику Ватикана, енергично се супростављао стварању државе у којој би заједнички живели православци и католици. Председник српске владе Никола Пашић, у то време један од најватренијих заговорника српско-хрватско-словеначког уједињења, сазнао је из дипломатских извора у Нишу, где су на почетку рата биле смештене све српске државне установе, да Сазонов који је имао велики утицај на руског цара Николу II упорно одбија могућност стварња једне православно-католичке државе на балканском простору. Врло узнемирен, Пашић је телеграфисао српском посланику у Петровграду Мирославу Спалајковићу и захтевао од њега да провери те информације, као и да замоли руског министра иностраних послова за објашњење. Мирослав Спалајковић је поступио по налогу председника владе и 7.априла 1915.године био примљен од стране руског шефа дипломатије, Руски министар му је изнео своју неверицу у могућност срећног живота Срба, Хрвата и Словенаца у заједничкој држави и том приликом нагласио да Русија настоји да после завршетка рата Србија буде једна снажна и територијално увећана држава која ће имати широк излаз на Јадранско море. „Србија ће добити највећу територију и знатан део приморја, јер је поднела највеће жртве и учинила највеће услуге” (савезницима), рекао је том приликом Сазонов.⁷

Српски посланик је пожурио да Пашића обавести о разговору са шефом руске дипломатије и исте вечери послао у Београд шифровани телеграм следећег садржаја: „Види се да Сазонов не сматра за сада остварљив наш програм потпуног уједињења Срба, Словенаца и Хрвата и због тога се не одушевљава њиме...”⁸ Спалајковић је мислио да је узрок оваквом ставу руског министра ратна ситуација, и да су католички западни Словени далеко од Русије и за њу

⁶ Драгољуб Р. Живојиновић, *Невољни ратници - велике силе и Солунски фронт 1914-1918*, Завод за уџбенике, Београд, 2010; „Политика,” 16. август 1914,

⁷ Владимир Ћоровић, *Односи између Србије и Аустро-Угарске у XX веку*, Библиотека града Београда, 1992, Београд, 1992, стр, 375,

⁸ „Политика,” 16. август 1914,

немају много интереса додајући да ти Словени у овом рату нису ништа учинили (за савезнике). Као „потајан разлог” таквом гледишту, Спалајковић мисли да би могао бити страх да Србија са католичким елементом од неколико милиона не изгуби свој ранији карактер у коме је православље било главни фактор. У време када се водио разговор између Сазонова и Спалајковића у Русији је боравио хрватски новинар, политичар и члан Југословенског одбора у Лондону – Фране Супило. И он је наишао, како сам каже, на „чврст православни бедем у Русији”. У покушају да убеди кнеза Феликса Јусупова, једног од најутицајнијих представника руске аристократске елите, да пет милиона Хрвата и Словенаца желе да се уједине са Србима, од њега је добио следећи одговор: „Сва је несрећа у томе што су тих ваших пет милијуна – католици. Да су православни, како би све то друкчије ишло. Ви слушате папу, дакле главару изван државе.” Супило је успео да дође и до Сазонова, али му је овај отворено изнео разлоге због којих не уважава идеју уједињења „једног народа са три имена” како се у то време говорило. Видно разочаран, хрватски политичар је из Петровграда упутио 11.априла 1915.године телеграм Николи Пашићу у којем је рекао да му је Сазонов изразио „сумњу у успјех наших заједничких идеала, те је категорички нагласио, да ће Србија добити лијепу одштету и доћи на море, али да је наш југословенски програм неостварив. Он не вјерује у његово постигнуће, јер се Русија толико не може ангажовати”. Према Супилову мишљењу „Сазонов не жели то уједињење због вјерских разлика између Срба, Хрвата и Словенаца.”⁹

Офанзија хрватских и словеначких политичара за стварање Југославије

Хрватски и словеначки политичари су били огорчени на Сазонова и друге руске истакнуте личности, не само због тога што су се ови противили уједињењу „једног троименог народа”, него и зато што се Русија залагала да Србија после рата добије Босну и Херцеговину, Славонију, Срем и Бачку, као и велики део јадранске обале са Сплитом и Дубровником и острвима Брач, Шолта, Колочер, Чијово и др. односно да добије оне територије за које су они сматрали да припадају њиховој нацији. Настојање већине руских политичара да се Србија територијално прошири и изађе на Јадранско море, као и њихово противљење стварању југословенске државе, постало је беспредметно оног тренутка када је у Русији избила револуција 1917.године. Нова совјетска власт имала је другачије погледе на међународну ситуацију, па и на прилике на Балкану,

⁹ Вративши се из Русије, без „видних резултата”, Супило је на састанку Југословенског одбора који је одржан 24.јуна 1915.године у Лондону обавестио присутне да се: „руска влада противи уједињењу католичких Хрвата и Словенаца с православним Србима”, а и руски амбасадор (у Француској) Извољски, који је испрва био загријан идејом стварања једне велике јужнословенске државе, сада објашњава: „... да је база руске политике православље и да Русија из разлога државне политике не може допустити, да се Хрвати и Словенци као католици здруже с православним Србима, јер би католици као лукавили и продорнији добили превалст у будућој југословенској држави.” (Небојша Богуновић, *Руси против уједињења*, Фелџон у дневним листу „Вечерње новости”, 15. април, 2009. године),

него царска Русија. *Неки историчари због тога сматрају да је пропаст руске царевине била фатална за Србију и српски народ.* Улога Велике Британије у процесу стварања југословенске државе може се упоредити са енглеском пословицом „Сва се јаја не смеју стављати у једну корпу”. Иако је, званична политика енглеске владе до пред сам крај Првог светског рата била усмерена ка томе да се сачува Аустроугарска, што је искључивало могућност настанка нове државне творевине на Балкану у којој би заједнички живели Срби, Хрвати и Словенци. Енглеска влада истовремено није спречавала активност неких незваничних кругова који су се залагали за стварање Југославије. Међу малобројним заговорницима „југословенске идеје” у Великој Британији, видну улогу су играле две личности – Вилијам Ситон-Вотсон и Викем Сид.¹⁰

Ситон-Вотсон је „подржавао више Хрвате него Србе, јер је био уверен да су Хрвати више окренути Западу.” Енглески аутор Артур Меј (*Arthur May*) иде чак и даље и тврди да је Вотсон „радио за независну Хрватску”. Најобухватнију оцену овога енглеског историчара дао је академик Екмечић, оцењујући да „основа Вотсонових идеја лежи у заговарању заједничке југословенске државе у којој ће католички Запад временом преузети вођство.” У вези са деловањем Ситон-Вотсона на енглеској политичкој сцени, треба истаћи да је његов утицај на званичне владине структуре у Лондону на почетку рата био незнатан, али да је ојачао после промене става енглеске владе у погледу будућности Аустроугарске, после рата. Одлучивши се за разбијање Хабзбуршке монархије што је омогућавало стварање нове југословенске државе, Енглески званичници су почели све више уважавати мишљење Ситона-Вотсона, као стручњака за балканско питање. На захтев Форин офиса (*Foreign Office*), он је израдио један меморандум у којем је изнео своје погледе на могућност настанка заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца. Противећи се стварању Велике Србије, која би укључивала Босну и Херцеговину и имала излаз на море, Вотсон је уверавао Енглеско министарство иностраних послова да „југословенско питање не би требало решавати парцијално, проширивањем Србије на Босну и Херцеговину и дајући јој излазак на море, него целовито „стварањем једне југословенске државе у складу са начелима народности.”¹¹

У свом меморандуму је детаљно образложио зашто је против очувања и проширења Србије а за стварање југословенске заједнице, јер би по његовом мишљењу „цивилизованаци Хрвати и Словенски убрзо преузели вођство у политичком и културном животу нове државе од храбрих, али примитивних српских сународника”, што би по његовом уверењу било у интересу Запада. Да би се спречио наводни српски хегемонизам, Вотсон је предлагао да престоница будуће државе буде у Сарајеву, као географском средишту, или да се перманентно сели из једног националног центра у други, тако да би повремено могла бити у Београду, Загребу и Љубљани. Енглески историчар Кенет Калдер (*Kent Calder*) тврди да је овај Вотсонов документ био добро прихваћен у Форин офису и да је начелник ратног одељења овог министарства Харолд Никол-

¹⁰ Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања - историја Срба у новом веку 1492-1992*, IV издање, EVRO GIUNTI, Београд, 2011, стр. 515,

¹¹ Исто, стр. 517,

сон (*Harold Nicolson*) „препоручио” да га британска влада узме у обзир када се на „конференцији мира” буде одлучивало о Хабзбуршкој монархији.¹²

Изучавајући политичке прилике у региону почетком XX века до почетка Првог светског рата лако се могло приметити да Хрвати сматрају да је Босна и Херцеговина „хрватска земља”. „Када су на Берлинском конгресу обележене границе до којих се може проширити власт и непосредни утицај аустроугарски, Хрвати су... прионули да дају хрватско обележје свим оним српским земљама које су ушле... у сферу аустроугарске доминације. То је нова фаза ексклузивног Хрватства које у служби католичке пропаганде и аустроугарске политике, насрће на српство, солидаришући своје сепаратистичке, искључиво хрватске прохтеве са страним отмичарима. И из таквих побуда и са таквим умишљајима Хрватство се ставило у Босни и Херцеговини у службу аустроугарској окупацији и католичанству”. Хрватски и словеначки посланици у Бечком парламенту залагали су се, на пример, за стварање „једне југословенске државне творевине”, али у оквиру Аустроугарске монархије, док су представници Хрвата и Словенаца у Југословенском одбору у Лондону, били за стварање Југославије, „чији би центар била Краљевина Србија.” Нажалост, и неки представници Хрвата и Словенаца у Југословенском одбору нису бли искрени у свом југословенском пределењу. Они су, на пример, заговарали тезу „да су Срби, Хрвати и Словенци један народ са три имена”, иако су знали да такво уверење није преовлађујуће у њиховим националним срединама. Један од најистакнутијих и најутицајнијих чланова овога одбора –Фране Супило, иначе новинар из Ријеке и бивши посланик у Хрватском сабору, обратио се из Лондона председнику Српске владе Николи Пашићу једним писмом у којем је величао тезу о „троименом народу”: „Господине предсједниче! Моја вјера и вјера хиљада нас, који стојимо на начелу народног јединства јест, да ми Хрвати, Срби и Словенци од Триглава до Тимока сачињавамо један те исти народ са једним те истим језиком, а само са три народна имена”.¹³

Велике грешке српског роководства

Треба рећи да су и многи српски политички прваци, па и сам Никола Пашић, говорили да су Срби, Хрвати и Словенци „један народ са три имена”, погрешно верујући да такво мишљење влада и у њиховим срединама. Управо је било обрнуто: у Загребу је, на пример, провлађивало мишљење да Хрвати имају „своју националну индивидуалност”, као и „државотврност”, која се потврђује у „хрватском државном праву”, и манифестује кроз појам „Краљевство Хрватске, Славоније и Далмације”. Осим тога, почетком XX века појавила се и теорија о иранском пореклу Хрвата, чиме је негирана њихова припадност словенској раси, па самим тим и етничка блискост са Србима.

¹² Владимир Чоловић, *Лондонски споразум 1915 у зборнику радова „Сто година од почетка Првог светског рата - историјске и правне студије,”* Институт за упоредно право, Интермакс и Завод за издавање уџбеника, Београд, 2014, стр.359,

¹³ Драгован Шепић, *Писма и меморандуми Франа Супила 1914-1917,* САНУ и Научно дело, Београд, 1967, стр. 119-122,

Упорно инсистирање Супила и неких Словенаца на тези о „троименом народу”, произлазила је из њихове жеље да своје народе, чији су се припадници борили на страни Аустроугарске и могли бити губитници у овом рату, етнички изједначе са Србима, чија је ратна перспектива указивала на то да ће се наћи у „победничком табору”. Као што су Фране Супило и његови истомишљеници, из тактичких разлога на „домаћем терену” употребљавали израз „троимени народ”, тако су у контактима са дипломатским представницима и државницима Русије масовно користили термине „словенство”, „словенска браћа”, „руска браћа” и друге уверени да ова велика земља са својим савезницима у Антанти може бити одлучујући фактор приликом решавања послератног статуса Хрватске. Франо Супило и председник Југословенског одбора Анте Трумбић плашили су се, осим тога, да државе Антанта не дају после рата далматинску обалу Италији, као награду за њено приступање овом савезу. Са пуно „словенске патетике”, Супило се обратио Анатолију Николајевичу Крупенском, руском посланику у Риму, са следећом тврдњом: „Једино славенско право море јесте Јадранско, са изврсно развијеном обалом и са најчешћим славенским живљем. Дијелити, или чак изгубити његову обалу, након оволиких жртава Србије и Русије у овом рату значио би голем пораз цијелог Славенства, а за нас Приморце народно убојство”.¹⁴ У нади да ће Руси подржати уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, Супило се у фебруару 1915. године нашао у Петровграду. Тамо је био лепо примљен, али је приметио сумњу руских дипломата у погледу стварања југословенске државе, јер њихове народе, како су му они отворено рекли, „деле верске разлике”.¹⁵

Уверење или можда илузија Николе Пашића да су „Срби, Хрвати и Словенци један народ са три имена” и да имају један завишај, било је озбиљно уздрмано када му је Трумбић писмено саопштио разлоге зашто се његови само племеници нису у довољном броју одазвали позиву да се упишу у добровољце: „Схватите да је код српских елемента изван отаџбине много лакше имати успјеха када се ради за помоћ Србији, јер већ само име довољно је да им објасни ствар и пробуди одушевљење за њу”, каже Трумбић, „али то није довољно код Хрвата и Словенаца, особито код нас, којима, кад их се зове у добровољце, треба улити уверење да се не ради само о засебној српској ствари, већ и о њиховој и да се борба, у коју их се зове, води за ослобађање и њиховог завичај, једнако као и онога њихове српске браће”. Када је после низа перипетија Српски добровољачки корпус коначно формиран, уз велику подршку руског цара Николе II, међунационални проблеми у њему, не само да нису отклоњени него су се и заострили. Малобројна „словенска католичка браћа” из Хабзбуршке монархије, која су приступила овој јединици, испољила су неповерљив и нетрпељив став према српским официрима и војницима. Вероватно, они Срби који су одлучивали о будућности државе нису размишљали о сопственој будућности. Многи су упозоравали тадашње руководство да је југословенство погубно

¹⁴ Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања – историја Срба у новом веку 1492-1992*, треће, допуњено издање, EVRO - GIUNTI, Београд 2010, стр. 381,

¹⁵ Небојша Богуновић, *Два лица Супила*, Фељтон у дневним листу „Вечерње новости”, 19. април, 2009. године

за Србе и да ће их одвести потпуно у пропаст. Јер, стална тежња да се буде оно што није и да Србе воли онај ко их никада неће волети, Србе је довела до тога да у њиховој политици нема никакве реалистичности. Након великих и бурних догађаја на Балкану и шире, 1. децембра 1918. године проглашено је стварање јединствене, па и централистичке државе, у којој није било одушевљења због њеног стварања. Да би она могла да буде створена, Срби су морали да опросте страшна нечовештва Хрвата почињена током протеклих деценија. Хрвати су морали дефинитивно да се одрекну идеја о некаквој својој, измишљеној државности. Словенци су били збуњени премијом којој се нису надали, па је требало времена да схвате да у тој поклоњеној држави могу да доживе највећи просперитет у историји свога постојања, приклањајући се час Хрватима, час Србима. Срби су поднели највеће жртве у Првом светском рату, али су пропустили прилику (да у тренутку када је читав свет њима одавао признање и био спреман да им помогне) да својој држави прикључе све територије које је њен народ у континуитету насељавао, тј. и на њих имао и историјска права. Срби су ту прилику пропустили и дозволили да границе њихове државе одређују они којима је на Балкану требала држава која не би била способна да омета продор Немачке на Исток (*Drang nach Osten*). При томе, онако како је основана, у њој су увек могли да буду изазивани немири, што је, кадгод је то требало пружало шансе непријатељима Југославије, а посебно српског народа, да играју „анђела помирителја” и на тај начин, у ствари одређују њене „ставове” у спољној политици, а и унутар државне односе.¹⁶

Стварањем Југославије срби губе национални идентитет

Књижевник Драгиша Васић је 1920. године сматрао да се после победе у великом светском рату, српски народ није обновио свој идентитет. Нестало је водеће Српске радикалне странке Николе Пашића. Од 1882. она је остајала најзначајнији масовни покрет на целом балканском простору. Уместо традиционалних хајдучких дружина у брдима, ова је странка увела методе политичких обрачуна на градској улици. Поред свих проблема у оквиру аграрних заједница, та је странка уносила дух избореног и не наметнутог јединства целе нације. „По њеној снази”, истиче Драгиша Васић, „по ономе што је она онда значила, није тешко разумети уверење људи из осталих странака: да су њихови режими били и прошли и да владавина највеће странке неће престати, бар за њиховог живота.” Кад је окупацијом Србије 1915. ова странка разбијена заједно са државом коју је водила и историјски уздигла, са историјске сцене је заувек нестало једног политичког ауторитета, у који би цео народ веровао. После 1918. та странка је обновила своје подружнице, проширила их по Македонији, Војводини, Босни и Херцеговини, међу Србима бивших војних граница и у Црној Гори. Међутим, тада је већ било јасно да она ипак не представља цео народ и не може пројектовати, друштвену трансформацију у урбану заједницу

¹⁶ Др Животије Ђорђевић, *Сатрирање српства у 19 и 20 веку*, Том 1, Драслар Партнер, Београд, 2012, стр. 364-365,

индустрије и изграђене културе. Другим речима, после слома оних политичких и социјалних установа које су до рата 1914. израстале у органском и природном развоју, наступило је време владавине духа посредничке трговине у којој адвокати и масонске ложе играју водећу улогу. Поновно расуло међу тим странкама у новом рату 1941. било је природно и неповратно, тако да од њих није остао никакав чвршћи део темеља за нове историјске обнове и успоне. Као правник који је пратио парничење сељака са аустроугарским конфидентима из доба окупације, Драгиша Васић је 1920. године јасно видео како је та провалија између два дела народа била непролазна и трајна.¹⁷

Пре него што је проглашен Видовдански устав после демократских избора 1920. била је проглашена забрана свих радикалних и сепаратистичких организација. „Обзнана” од 29. децембра 1920. највише је погодила Комунистичку партију, која је постала трећа најјача странка у краљевини. Тиме је било прописано да се „до решења Устава забрани свака комунистичка и друга деструктивна пропаганда, обуставе њихове организације, затворе њихова зборишта, забране њихове новине и сви други списи, који би реметили спокојство и мир Државе, проповедали, правдали или хвалили диктатуру, револуцију или ма какво насиље. Одмах се морају обуставити сви позиви на генерални штрајк и до месец дана затворити сви који их чине усмено или писмено.” Одмах после „Обзнане” донет је 3. априла 1921. Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави. Сви који су позивани на побуну су могли добити казну затвора од једне до двадесет година. Такве законске забране социјалних немира су доношене готово у свим источноевропским земљама, сем Чехословачке. У Грчкој је донет 1929. („*Idionymon*”) после немира дуванских радника у фабрикама и откупним станицама.¹⁸

Најзначајније обележје овог периода историје, од 1918. до расула 1992. јесте напредак агресивног национализма „типа судњег дана” („*Doomsday Nationalism*”). Поистовећивање религије и нације није било завршено првим сломом југословенске државе 1941. иако је још пре 1918. развијена свест о томе да би етничке деобе по вододелници веровања требало да се заврше. Ту су се показале последице неуједначености историјских процеса трансформације националног покрета од елитног, у масовни тип. За овај последњи су неопходни реквизити, без којих се он не може идентификовати као стање масовне свести становништва. То је, на првом месту, прелазак на демократски устав, слободно бирачко право и слободно формирање политичких странака. Код Срба је то постигнуто након династичких и уставних промена 1903. и 1905. године, а код Хрвата, Словенаца, хришћанских становника Босне и Херцеговине тек после 1918. Ове цивилизацијске вредности су са закашњењем уврштене у политички живот балканских народа, поготово што су „Окашњеле нације” („*les nations retardées*”) заиста европски феномен. Процес кроатизације католика је добио велики замањак након стварања заједничке државе са Србима 1918. године. По-

¹⁷ Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања – историја Срба у новом веку 1492-1992*, Треће, допуњено издање, EVRO - GIUNTI, Београд 2010, стр. 382-383,

¹⁸ Исто, стр. 396-397,

ред тријумфа демократије и проглашења општег бирачког права са политичким странкама које први пут у историји постају масовне, овде треба узети у обзир и програмско деловање католичке цркве да католичке вернике преваспита према стандардима хрватске националне свести. Период од 1918. до 1929. је период који историчари католичког политичког покрета називају „раздобље Махничевог радикализма”, названо тако по бискупу острва Крка др Антону Махничу, који је први идеје Римске курије пресађивао на хрватско историјско тло. Савет из Ватикана, још пре 1918. да католици стварају политичке странке по моделу аустријске католичке партије „*Volksverein*” имао је за последицу да је др Антун Махнич покренуо „Хрватски народни савез”, а одмах затим „Хрватску пучку странку”, по узору на Популистичку странку у Италији. Процветале су омладинске, школске и дечје организације („Ђачки савез”, „Млади јунаци” Првенствено су оне деловале у дубровачким ђачким дружинама. Бонифација Перовић тада истиче да је у то време у дубровачким школама „било само три, или четири ученика који су себе отворено називали Хрватима. Сви остали су се опредељивали као Југословени”. Већ четири године после формирања Ђачког савеза више није било „романтичарског југославенства”, јер у католичку организацију нису примали ученике који су показивали југословенски идентитет. Састанци, празници и црквене процесије учиниле су да је већина постала хрватска национална омладина. Код обичног народа, посебно сељака, кроатизација је ишла још брже. Уместо развијања свести унитарне и троимене нације Срба, Хрвата и Словенаца, текао је обрнут процес још дубљега цепања тог унитарног корпуса у религиозне забране. Немачки историчар Александер Јакир је 1999. године на примеру Далмације дао одговор на питање зашто није успео покушај синтетизовања једне унитарне југословенске нације: идеја унитаризма је дошла одозго. Одоздо „не постоји ниједна релевантна социјална група” која се бори за југословенски идентитет и професионалне поделе, одвећ одмакле изградње књижевних језика, раздвајајућих државних и правних система и сећања на посебне државне традиције „биле су препрека којима се југословенски народ није могао супротставити”. Јакир истиче да се овај принцип, заснован на томе да се религиозне свести вежу за свест о посебној држави, изједначава тек после 1930. Ни тада то изједначавање није дефинитивно победило, па ће се покрет „Срба католика”, врло бројан између два рата, угасити тек 1945. Претварање Југославије у федеративну државу од 1945. године није зауставило овај процес дезинтеграције свести политичког и административног јединства.¹⁹

У напору да створе југословенску државу једног, а троименог народа, српска политика и српска култура су доживеле пораз. Крај рата 1918. године је дочекан у слому илузија, са којима се са одушевљењем ишло у рат 1914. године. Сем мале словеначке помоћи, која је долазила више из стратешког страха од италијанског суседства, српски интерес за изградњу југословенске државе је остао од почетка усамљен. Просто је невероватно откуд толика самоувереност тадашњег српског руководства у неопходност стварања Краљевине СХС, касније Краљевине Југославије, која је по мишљењу аутора овог рада била

¹⁹ Исто, стр. 383-384,

искључиво у интересу Словеније и Хрватске, а против животних интереса Србије и српског народа уопште. На самом почетку се видело да Католичка црква усмерава своје вернике на државну независност и отцепљење од југословенске заједнице. Нико боље од свих савременика одмах после 1918. није изразио своје животно разочарење новоствореном државом и друштвом, као млади песници који су од 1918. године тој слободи жртвовали цели свој живот. Нарочито је то карактеристично за интелектуалце који су од детињства сматрали да припадају српском народу, а били католичке вере, као Иво Андрић, Тин Ујевић и др. Први писац је слом хабзбуршке државе 1918. године доживео у Загребу, у мору опште депресије, а други у Београду, у средини која је осећала да је сањано ослобођење увек боље од онога које је остварено. Поред њих је изузетно висок број стваралачких, највише књижевних интелектуалаца са подручја која су тек после 1918. доживела процес кроатизације (Босна и Херцеговина, Далмација, све хрватске покрајине и Војводина). Погрешна је оцена да су то некада били Хрвати, па су се преобразили, или нису, у Србе. Академик Милорад Екмечић сматра „да се нација не мења као дресови спортских клубова.”²⁰ Они се ни у чему нису променили, сем што нису подлегли процесу изградње етничке свести. Млади Иво Андрић, у малом спису, који га је 1918. увео у круг великих књижевника („*Ex Ponto*”), пише: „Кад погледам натраг, чини ми се да ми преостаје још само умрети. Како су брзо угасили заноси! Оцвале среће, пали планови! Све је прошло као брза ноћна вожња на мјесечини. Све на пола само виђено и све је брзо заборављено... Имао сам тежак осјећај: ја не спадам овамо и немам ништа заједничко са овим људима. Неки детињски осјећај ужасног страха и изгубљености какав сам осјетио једном на ходнику неке тамнице у ноћи.” Он то пише у Загребу, који је брзо напустио. Све до стварања заједничке државе југословенски народи пролазе кроз веома мучне фазе државног, па и међународног терора. Стране државе под чијом управом су живели, на Јужне Словене су гледали као на непоуздане поданике, тј. као на потенцијалне побуњенике које треба смирити применом сурових мера у континуитету. Стварањем Краљевина СХС није избегнута опасност ка даљем разбуктавању насиља, како терора тако и тероризма. Левичарске партије у Европи и Русији биле су надахнуте руским анархизмом и народњаштвом, с намером да пречице васкрсну комунизам. Наиме, те партије су погрешно цениле политичку и сваку другу ситуацију, сматрајући да се индивидуалним терористичким акцијама може променити свет, тј. срушити капитализам. Нису схватили да би само широке народне масе масовним устанцима могле утицати на промену тадашњег уређења држава, а не индивидуални терористи – појединци.²¹ Дакле, без обзира на почетни југословенски занос и романтизам у том смислу, стварањем Југославије Срби су постали највећи губитници у сваком смислу. Посебно, Југославија је највећи удар испољила на српски национални идентитет, културу и језик.

²⁰ Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања – историја Срба у новом веку 1492-1992*, Четврто, допуњено издање, ЕВРО - GIUNTI, Београд 2010, стр. 387,

²¹ Радослав Гађиновић, *Насиље у Југославији*, ЕВРО, Београд, 2002, стр.47-49,

Краљевина СХС нова или стара држава

Поставља се питање да ли је држава СХС стара држава или нова, од 1 децембра 1918. године, када су изасланици Народног већа били примљени од стране српскога престолонаследника. Аустроугарска Југославија још није била призната од страних држава. Према томе, постојала је само једна југословенска држава са неоспорним бићем, а то је краљевина Србија. Питање да ли је краљевина СХС стара или нова држава, своди се на то, да ли је држава СХС истоветна с краљевином Србијом, или представља једну нову државу која се јавила после настанка краљевине Србије. При анализи овог питања треба посебно посматрати правни аспект, које не води рачуна о Српству као национално-културном типу, него води рачуна о краљевини Србији и њеном правном стању. Њено правно стање, посматрано споља, представља један низ уговора закључених између ње и страних држава. Њено правно стање, посматрано изнутра, представља један низ закона прописаних од стране њених власти њеним поданицима. Међу тим законима на прво место долази устав, као највећи правни акт. Веома је важно са правног аспекта дати одговор на питање да ли је новонастала држава краљевина СХС истоветна с краљевином Србијом. Пре него што се понуди одговор на ово питање треба утврдити да ли је њено правно стање, посматрано с поља и изнутра, истоветно с правним стањем краљевине Србије. Оно ће бити истоветно с њиме у два случаја: ако за државу СХС важе уставни закони и међународни уговори краљевине Србије и ако се уставни закони и међународни уговори државе СХС, (премда не истоветни са српским законима и уговорима), ипак на неки начин изводе из тих закона и уговора, другим речима, ако између уставног и уговорног стања државе СХС и уставних и уговорног стања краљевине Србије има континуитета. Дакле, држава СХС биће нова држава, ако између ње и краљевине Србије нема правног континуитета, а ако тога континуитета има, онда ће то бити стара држава.²²

Сасвим је могуће да једна иста држава изгледа нова, када се посматра споља, с гледишта међународних уговора, а изгледа стара, када се посматра изнутра, с гледишта сопствених, уставних закона. Исто је тако могуће да иста држава изгледа, с међународно правног гледишта, стара, а с гледишта уставно правнога, нова. *Први пример* давала би једна новостворена држава која би саму себе сматрала за успостављање једне старе историјске државе. *Други пример* давала би једна држава чије је дотадашње уставно стање потпуно уништено једном револуцијом, али за коју су и даље остали у важности њени дотадашњи међународни уговори. Дакле, *постоји могућност да иста држава буде с једног гледишта нова, а са другог стара*. Да ли ће једна држава, с уставно правног гледишта, бити нова или стара, то је њена ствар. Ако хоће, она може своје уставно стање изводити из једног ранијег уставног стања; а може исто тако, своје уставно стање засновати сасвим изнова, без икакве везе са прошлшћу. Само од ње зависи, да ли ће њено унутрашње уређење бити схваћено као једна

²² Слободан Јовановић, *Политичке и правне расправе – Краљевина СХС*, БИГЗ, Београд, 1990, стр. 387,

историјска или као једна самоникла установа. Стране државе не могу се у то питање мешати, јер је то њена унутрашња ствар. То је једно питање које се тиче и других држава. *Ако би се једна држава могла, по својој вољи, претворити у нову државу, она би се, по својој вољи, могла тим актом ослободити и својих дотадашњих међународних уговора.* Под таквим околностима, међународни уговори не би имали никакве надлежности и зато у међународним односима постоји као правило, да свака нова држава треба да буде призната од осталих држава. Укратко, да ли ће једна држава променити из основе своје унутрашње правно стање, зависи само од ње; да ли ће из основе променити своје спољашње стање, не зависи само од ње, него од страних држава. *Зато је могуће да једна иста држава буде нова унутра, а споља стара.* На пример, после светскога рата новостворена република Аустрија сматрала је себе саму као нову државу, која не продужава правну личност старе Хабзбуршке монархије. Ипак зато, у Сен-Жерменском уговору, савезници су поступали с њоме као са наследницом те монархије, иако је по своме уставу, нова држава, она је, по Сен -Жерменском уговору, била стара држава.²³

Међународно гледиште

Посматрано с аспекта међународног права, држава Краљевина СХС није нова, него стара држава. Она је наследила цео систем међународних уговора краљевине Србије. Између уговора под којима је живела краљевина Србија и уговора под којима живи држава краљевина СХС нема прекида континуитета. Стране државе нису осетиле појаву државе СХС као појаву новог правног субјекта с којим треба да уређују своје односе из почетка. Уговори, које је краљевина Србија имала са страним државама, могу се поделити у три групе и то: уговори са такозваним „главним силама савезним и удруженим” (Сједињене Државе, Британско царство, Француска, Италија и Јапан); „уговори са непријатељским државама” и „уговори са силама савезним и удруженим (ту спадају сви остали савезници осим главних) и са неутралним државама.”²⁴ У пракси, држава СХС није оспоравала важност уговорима закљученим између краљевине Србије с државама неутралним и са силама савезним. На пример, већ 1919. године трговински уговори краљевине Србије са Грчком, Шпанијом, Португалијом, Холандијом, Шведском, Белгијом, Норвешком, Швајцарском и Данском били су проширени на целу територију државе СХС. Дакле, појава државе СХС није донела никакве промене у спољашњем правном стању краљевине Србије. Дакле, са гледишта међународног права, држава СХС не представља нов правни субјект, с новим правима и обавезама. То је стара краљевина Србија са целим својим системом међународних уговора. Оваква два противуречна схватања исте ствари, без сумње, показују неспособност правног резоновања да појаве државног живота обухвати једним јединственим логичким

²³ Исто, стр. 389,

²⁴ Исто, стр. 390,

објашњењем. Али ово није једини пример, када се наилази на несагласност између међународно правног и државноправног схватања. Један виши правни систем који би се уздизао изнад међународног и државног права, и у коме би се њихове несагласности дале измирити не постоји. Према томе, не остаје ништа друго, него да се сукоб између међународног и државног права реши на тај начин, што ће се дати првенство или међународно правном или државно правном схватању. Ако би се дало првенство међународно правном схватању, онда би на пример у случају Аустријске републике, ту државу требало сматрати као стару државу, које је, истина, претрпела велику унутрашњу револуцију, али којој та револуција није променила суштину. Ако би се дало првенство државно правном гледишту, онда би ту државу требало сматрати као нову државу, која је под спољашњим притиском, или може бити и добровољно, из нарочитих политичких разлога, признала за своје једно спољашње правно стање које, у ствари, не припада њој него једној другој држави. Овде треба утврдити само то, какво је спољашње, а какво унутрашње правно стање државе СХС. Прво треба утврдити положај државе СХС са аспекта међународног, па онда са аспекта уставног права²⁵ Да се, у области међународних односа, не чини разлика између државе СХС и краљевине Србије била су два разлога. *Први*, држава СХС није уговорима о миру створена сасвим изнова као на пример Пољска и Чехословачка. Држава СХС постала је уједињењем краљевине Србије и аустроугарских Југословена. Краљевина Србија постојала је и пре уговора о миру, и како главне силе савезне и удружене нису имале ни права ни расположења да уговором о миру ниште краљевину Србију, оне нису хтеле ни чин стварања краљевине СХС обележити ниједном речи као поништење старе српске, и стварање нове, српско-хрватско-словеначке државе. *Друго*, уједињење краљевине Србије и аустроугарских Југословена није било уједињење двеју држава. Јер, ако је краљевина Србија била држава, аустроугарски Југословени нису били држава, него одцепљене територије старе Аустроугарске монархије. Истина, пре свога уједињења са Србијом, Југословени су покушавали да се организују као држава и улагали су напоре код савезника да буду признати као држава. Стране силе нису признале аустроугарску Југославију као државу. *У тренутку стварања краљевине СХС, Србија је имала, а Југославија није имала признату међународно правну личност.* Са гледишта међународног права, стварање краљевине СХС није представљало спој двеју старих држава у једну нову државу, већ је представљало спој отцепљених територија без признате међународно правне личности са једном већ постојећом државом. Из тог разлога, и приликом уговора о миру, сматрало се да је тај спој могао имати утицаја само на унутрашњи положај те постојеће државе, али да у њеном спољашњем положају није могао произвести основне промене. Пошто је Србија постојала као држава и пре уговора о миру, да аустроугарски Југословени нису никада били признати од стране сила као држава, па су и силе савезне и удружене, њихов спој са Србијом узеле само на знање, а нису га ничим обележиле као стварање нове државе, и најзад, да се и по уговорима о миру и по слободној

²⁵ Исто, стр. 391-392,

вољи државе СХС важност међународних уговора краљевине Србије пренела и на државу СХС, онда је јасно да стварање краљевине СХС није променило спољашње правно стање Србије, и да стога СХС није нова држава.²⁶

Уставно гледиште

С уставно правног аспекта много је теже расправити да ли је држава СХС нова или стара. Има више различитих мишљења. Међутим, аутор овог рада прихвата мишљење да је држава СХС продужење краљевине Србије. Аустроугарски Југословени нису се ујединили са Краљевином Србијом у нову државу, него су се тој краљевини просто придружили. Услед тога, Србија је морала из основе променити своје унутрашње уређење, које је било организовано и подешено једноставно за српско становништво, а не за једно српско-хрватско-словеначко, уједињено на основу равноправности. Али, ма колико да се њено унутрашње уређење променило, српска држава није престала да постоји. То је увек била стара српска краљевина, промењена само утолико, што су је након стварања краљевине СХС поред Срба још и Хрвати и Словенци само декларативно признавали за своју државу. Јер, историја је потврдила да је југословенски одбор састављен од хрватских и словеначких политичара имао сопствене визије о будућем функционисању краљевине СХС. Две југословенске државе а посебно српски народ у њима од 1918 до 1992. доживели су право разарање у агонији унитарног јединства до 1941. године, а друго у агонији федеративног уједињења. Сама та разлика већ упућује на то да главни узрок њеног нестанка није само у унутрашњим несугласицама, колико год да су биле болне и рушилачке, него у спољним ударима. Другим речима, српски народ је после 1918. године изгубио своје старе савезнике, а нове није добио. Југославија је постала лабава асоцијација националних држава, у којој је доследно спроведен принцип националног представништва и потпуно искључен сваки облик представништва грађана,²⁷ осим у Србије где принцип националног представништва није заживео. Дакле, само српско руководство се одрекло националног идентитета у корист југословенског, што је по мишљењу аутора овог рада велика грешка. Јован Дучић, огорчен стварањем краљевине СХС, касније краљевине Југославије је рекао: „Хрватице ће рађати Хрвате, а Српкиње Југословене.”²⁸

Напетости, сукоби, повремено и тешки раздори потресали су Југославију све време од њеног конституисања 1918. године. Догађај, који је убрзавао процес разбијања Југославије био је претварање унутрашњег политичког питања, у спољнополитичко питање(тј. прерастање федерације у конфедерацију). Интересантно је истаћи да је Едвард Кардељ главни партијски идеолог у комунистичком периоду, приватно изјављивао 1957. године, пажљиво одабраној малој

²⁶ Исто, стр. 393,

²⁷ Михаило Марковић, *Узроци разбијања Југославије*, Социолошки преглед, Vol. XXVIII, No.2, Београд, 1994, стр. 205 - 206

²⁸ Радослав Гаџиновић, *Млада Босна*, Медија центар ОДБРАБА, Београд, 2014, стр. 421,

радној групи, која је писала програм Комунистичке партије да је Југославија са историјске тачке гледишта привремена творевина. „Она је феномен и резултат империјалистичке епохе и констелације међународних односа у тој епохи. Са развојем светских интеграционих процеса и одумирањем империјалистичке епохе њени народи ће се моћи придружити новим асоцијацијама и интеграцијама сходно цивилизацијским и духовним афинитетима, па ће и Југославија неизбежно бити преобликована као држава. Словенци ће разумљиво бити уз Талијане и Аустријанце, а Срби уз Бугаре или друге историјско блиске народе.”²⁹ Уставом од 1974. године Југославија је осуђена на пропаст. Ниједна држава не може преживети у којој сваки њен део може ставити вето на било коју одлуку, и у којој закони који важе у деловима (посебно републикама) имају приоритет над законима целине (савезне државе). Земља је практично дезинтегрисана на осам релативно независних (по уставу чак и суверених!), слабо координисаних под система. Јачале су сепаратистичке снаге, нарочито на Косову и Метохији у Словенији и у Хрватској.³⁰

Хрватски и словеначки пристанак на стварање Југославије је био само једним делом израз старих илирских и јужнословенских тежњи. Много више је то био прагматички гест, избор мањег зла, *лукави пројект коришћења Југославије као средства да се дође до сопствене националне државе*. Национално хомогенизовање и настанак југословенске нације у границама државе створене 1918. године није више било могуће у XX веку. Александров покушај изградње југословенства преко административне поделе државе на бановине био је осуђен на неуспех из разних разлога, а посебно услед отвореног спољњег подстицања ултра националистичког покрета у Хрватској, Словенији, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Македонији, а посебно на Косову и Метохији. Хрвати су се континуирано спремали за остваривање свог давнашњег сна који своје темеље има у усташкој творевини тј. НДХ. За разлику од њих српски комунисти су били уверени да је национално питање мање битно од самоуправно-класног питања с једне стране а с друге стране сматрало се да су у СРФЈ Срби решили национално питање сматрајући да границе које су конципиране и постављене између Република спајају различите нације, а не да их раздвајају. Међутим, у пракси се показало да је то била велика заблуда српских комуниста, што потврђују и речи изречене од стране Едварда Кардеља да је Словенији СФРЈ само успутна станица. Дакле, *сасвим је био природно да држава СХС буде продужење краљевине Србије*. Таква држава је настала, захваљујући првенствено и искључиво Србији и њеним напорима у светском рату. Право Срба, Хрвата и Словенаца на заједничку државу извојевала је Србија на бојном пољу. Држава СХС јесте њена творевина, и зато је морала носити њено политичко обележје.³¹

²⁹ Добрица Ћосић, *Услови демократске будућности*, Књижевне новине, Београд, 15.9.1987, стр.7

³⁰ Михаило Марковић, *Узроци разбијања Југославије*, Социолошки преглед, Vol. XXVIII, No.2, Београд, 1994, стр. 206

³¹ Слободан Јовановић, *Политичке и правне расправе – Краљевина СХС*, БИГЗ, Београд, 1990, стр. 393,

Поставља се ипак питање чије су то интересе Никола Пашић и остали српски политичари у то време а и раније заступали. Откуд таква упорна алтруистичка политика код српског руководства. Очигледно, нису размишљали као државници, већ су били заслепљени некаквом тренутном кратковидом политичком идеологијом. Никома на свету није било јасно зашто се Србија одриче својих државних и националних интереса у корист Хрвата и Словенаца. С друге стране, ако је краљевина СХС наставила међународни и унутрашњи континуитет краљевине Србије, како се онда та држава могла звали Југославија ? Та нова држава ако је већ створена, по мишљењу аутора овог рада своје име је морала извести из корена речи краљевина Србија.

После Првог светског рата према званичним подацима, у активну службу у војску Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, поред 3500 официра српске војске, примљено је 2590 бивших аустроугарских официра, 469 црногорских, 12 из царске руске војске и тројица из албанских Есад-пашиних јединица. У овај број нису урачунати резервни хабсбуршки „причувни часници”, који су у међуратном периоду били југословенски резервни официри, а у априлу 1941. године су масовно приступили Павелићевом режиму. Велики број високих официра несрпске националности налазио се на кључним командним дужностима, што је код српских и про југословенских официра стварало незадовољство, сумњу и неповерење у успешно вођење будућег рата. Национална структура официрског, посебно кључног командног кадра није била ни пропорционална ни уједначена. Нпр. од двадесет четири одсека у Генералштабу, само један је био под командом официра српске националности, а остали под командом Хрвата и бивших аустроугарских официра. Тада је краљевина била подељена у шест административних зона, бановина, које су се поклапале са армијским областима. Једина национална бановина била је Хрватска, а само у једној армијској области командант је био српске националности. Мало су познати подаци да је у априлу 1941. године у Павелићеву војску прешло: 31 генерал, 228 пуковника, 245 потпуковника, 245 мајора, 1005 капетана и 417 поручника Југословенске краљевске војске.³² Издаја је била идентична и деведесетих година XX века, када су припадници ЈНА хрватске националности масовно прешли у Туђманове пара војне оружане формације. Такође, Аустро-Угарска официрска каста у Хрватској је, кад јој је било очигледно да монархија неумитно пропада, покушала да направи самосталну хрватску војску већ 1918. године паралелно с акцијом до недавних аустрофилских политичара у Загребу, који су прогласили уједињење Славоније, Далмације и Хрватске у Државу Словенаца, Хрвата и Срба. Народно вијеће те квази државе за начелника генералштаба поставило је Славка Кватерника, који је током Првог светског рата био ађутант фелдмаршала Светозара Боројевића и носилац Гвозденог крста 1 реда. Савезници нису признали те творевине и наредили су им да се потчине српској војсци. „Одани” Кватерник убрзо је приступио Војсци Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца а одмах после немачког напада на Југос-

³² Борис Субашић, *Поштовали једино захлетку Хабзбурговаца*, Вечерње новости, Београд, 4. август, 2013,

лавију, баш он је 10. априла 1941. године објавио успостављање Независне Државе Хрватске(НДХ), у којој је постао маршал хрватских оружаних снага и министар домобранства. Дакле, Хрватска је увек била савезник из интереса, посебно са Србима, а историја потврђује чињеницу да никада није била пријатељ српском народу.

Литература:

1. Богуновић, Н. *Енглези нуде трампу*, Фелтон у дневним листу „Вечерње новости”, 13. април, 2009. године,
2. Владимир Ђоровић, *Односи између Србије и Аустро-Угарске у XX веку*, Библиотека града Београда, 1992, Београд, 1992,
3. Гађиновић, Р. *Насиље у Југославији*, ЕВРО, Београд, 2002,
4. Ђорђевић, Ж. *Сатрирање српства у 19 и 20 веку*, Том 1, Драслар Партнер, Београд, 2012,
5. Екмечић, М. *Дуго кретање између клања и орања - историја Срба у новом веку 1492-1992*, IV издање, EVRO GIUNTI, Београд, 2011,
6. Живојиновић, Р. Д. *Невољни ратници - велике силе и Солунски фронт 1914-1918*, Завод за уџбенике, Београд, 2010; „Политика,” 16. август 1914,
7. Јовановић, М. Ј. *Стварање заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца*, Књига трећа, Српска књижевна задруга, коло XXXIII, бр. 223, Београд, 1930 ,
8. Јовановић, С. *Политичке и правне расправе – Краљевина СХС*, БИГЗ, Београд, 1990,
9. Марковић, М. *Узроци разбијања Југославије*, Социолошки преглед, Vol. XXVIII, No.2, Београд, 1994,
10. Robert William Seton Watson, „*Die Südslawische Frage im Habsburger Reiche*”, Meyer & Jessen, Berlin, 1913,
11. Субашић, Б. *Поштовали једино заклетву Хабзбурговаца*, Вечерње новости, Београд, 4. август, 2013,
12. Ђосић, Д. *Услови демократске будућности*, Књижевне новине, Београд, 15. 9. 1987,

YUGOSLAVISM AS A FIRST CHAPTER IN THE BREAKING OF SERBIAN NATIONAL IDENTITY

Summary: In order to comprehend the urge for breaking of Yugoslavia, one must take into account the circumstances of first and second Yugoslav state, as well as the historical law of creation of modern states. The formation of both first and second Yugoslav state is characterized by the striking asymmetry of position and status of certain nations. Serbs and Montenegrins liberated themselves from the centuries-long Ottoman rule and in 1878 had already gained international recognition. Croats lived under Austro-Hungarian rule continuously since the year 1102. Serbs and Montenegrins were victorious in the First World War, with their army decisively contributing to the military collapse of Austria-Hungary. On the other hand, Croats and Slovenes spent the war on the opposite side, and by the year 1918 they were faced with the possibility of paying the war reparations, losing a large part of Adriatic coast (which was promised to Italy as a reward for entering the war against the Central powers, under the provisions of London treaty) and probable social revolution, already in

motion in Hungary, Bavaria and Berlin. The Allied states did not accept the attempt of Croats to establish the State of Croats, Slovenes and Serbs in November 1918. Therefore, Croatian and Slovenian consent to the creation of Yugoslavia was only in small part the expression of old Illyrian and Yugoslav aspirations, but even more the pragmatic gesture – the choice of lesser evil, a cunning project of using Yugoslavia as an instrument in gaining the independent national state. The attempt of King Alexander to build Yugoslav identity through the administrative divisions was doomed in advance for various reasons, especially because of the open foreign encouragement of different nationalist movements in Croatia, Slovenia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Macedonia and in Kosovo and Metohija. Croats continuously prepared for realization of their long awaited dream, accomplished in the Nazi-puppet Ustasha creation of Independent State of Croatia. Unlike them, Serbian communist were convinced that the national problems are less important than issues of class relations. On the other hand, the communist believed that Serbs in second (socialist) Yugoslavia solved their national question through inter-state border drawing between the republics, which were, in their view, connections between the Yugoslav nations. However, the reality revealed this as a fallacy, as evidenced by the words of Edvard Kardelj, who considered socialist Yugoslavia only a stopover for Slovenia. One can ask whose interests did Nikola Pasic and other Serbian politicians through history advocated. What caused this persistent altruistic politics of Serbian leadership? Apparently, they did not think as the statesmen, but were blinded by some sort of current short-sited political ideology. Nobody can understand why Serbia abandoned its national interests in favor of Croats and Slovenes. On the other hand, if Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes had internal and international continuity of the Kingdom of Serbia, could that country adopt the name Yugoslavia? In the opinion of this author, this new country, if it has already been created, had to derive its name from the term Kingdom of Serbia.

Key words: Yugoslavia, unification, constitutional perspective, international perspective, politics, identity